

KODÁLY ZOLTÁN ÉS NAGYKÖRÖS

Ezzel a címmel nyílt időszaki kiállítás az Arany János Múzeumban 2009. szeptember 19-én, a Kulturális Örökség Napján. Egy jeles évforduló adott alkalmat a kiállítás megrendezésére. Hetven éve, 1939. szeptember 17-én történt a nagykovácsi zenei élet kiemelkedő eseménye. A református templomban, a tanítóképző intézet centenáriumi ünnepségén *Kodály Zoltán* maga vezényelte a képző országos hírű énekkarát, amely a „Semmit ne bánkódjál” című kórusművet adta elő. Ez a mű volt Kodály ajándéka az ősi, százéves múltra visszatekintő nagykovácsi tanítóképzőnek. Az énekkart *Márton Barna* karnagy vezette, aki Bartók és Kodály művészetének lelkes híve volt. Az énekkar fénykora volt az az időszak, 1933 és 1947 között, amikor Márton Barna a református egyház orgonista-kántora, mint a tanítóképző karnagya és zenetanára működött Nagykovácsón. Olyan neves elődök nyomdokaiba lépett a nagykovácsi „kántus” élén, mint Szotyori Nagy József, Oláh Károly, Hegedűs Endre és Varga József. De a tanítóképző is ekkor élte virágkorát, Váczy Ferenc igazgató vezetése alatt. Jeles tanárok alkották akkoriban a tanári kart, úgy mint Juhász Béla, Nánási Miklós, Seri András, Danczkay Győző, Csikai Pál, Dobai Pál, Daru Mihály, Tolcsvai Nagy Géza, Sonkoly István.

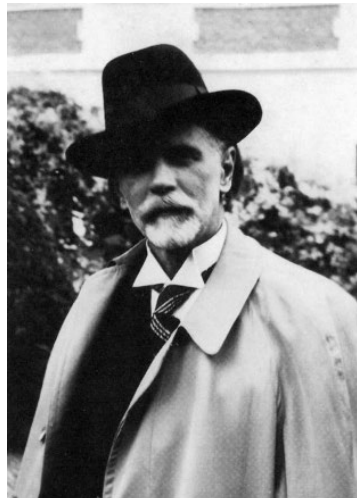
A tanítóképzőbe akkoriban nem volt könnyű bekerülni, ahogy Becser Ernő írja visszaemlékezéseiben: „Alapos felvételi szűréseken estek át, akik tanítói pályára akartak lépni. Szigorú halláspróba: hangok, hangközök éneklése zongora után, önálló dal és dallam éneklése volt.” A kórus első sikeres fellépése Bartók kórusműveinek ősbemutatóján volt Kecskeméten, 1937. április 18-án. Bartók „Elmúlt időkből” című kórusműve középső tételét énekeltek olyan sikerrel, hogy – egy szemtanú elmondása szerint – Bartók felment a színpadra és a közönség ünneplése közben személyesen gratulált Márton Barnának és kórusának.

A Kecskeméti Közlöny április 20-i száma így írt az énekkarról: „A nagykovácsi református tanítóképző ifjúsági énekkara Márton Barna tanár szuggesztív erejű vezényletével öt dalt adott elő egymás után. Az „Elmúlt időkből” című dalban a jobbagyak tűrő keserve csapkodott. Döbbenetes hatása volt a „botot” szó kihangsúlyozása.”

A kórus műsorait több alkalommal közvetítette a rádió illetve készült velük hangfelvétel. Először az Arany János Társaság 1937. december 12-i, Bárd Miklós emlékünnepején – melyet a Rádió közvetített – léptek fel Márton Barna tanítványai, a nagykovácsi „prepák”. Majd 1938. március 25-én és 1939. március 31-én, ez utóbbi alkalommal Kodály 150. Genfi zsolttárát énekelte a kórus. E szereplésük után Ákom Lajos, a Zeneművészeti Főiskola tanára így nyilatkozott: „A nagykovácsi képző énekkara ma a legjobb ilyen együttes az országban.”¹ Kerényi György főiskolai tanár, az „Énekszó” szerkesztője pedig azt írta, hogy: „Az Alföld közepén énekkari műveltségünknek egy ilyen messze sugárzó centruma a nagykovácsi

református tanítóképző intézet ének-kara, amelynek lelke Márton Barna.²²

Kodály az 1938. május 29-i Éneklő Ifjúság hangversenyen találkozott először a nagykőrösi énekkarral. „Fényesen sikerült a nagykőrösi éneklő ifjúság hangversenye” – adta hírül a Duna-Tiszaközi Nagykőrösi Hírlap 1938. május 31-i száma. A gimnázium udvarán 13 gyermek- és ifjúsági kórus lépett fel, köztük tizenegy nagykőrösi: a tanítóképző és a gimnázium énekkarai (vezényelt Márton Barna), a képző gyakorló iskolája (Pál Lajos), a ref. Erzsébet iskola (K. Varga Dénes), a homolytáji községi elemi iskola (Magyar Irén), a Kecskeméti utcai elemi iskola (Páhán István), a Patay utcai ref. elemi iskola (Tresz Ilona, Hartváni Dezső), a római katolikus elemi iskola (Nagy Elek),

Kodály Zoltán Nagykőrösön, az Arany-szobor előtt 1938-ban

a ref. polgári fiúiskola (Gyaraky Jenő) és a községi polgári leányiskola (Gyaraky Jenő) énekkarai. Kodályt és kíséretét Dezső Kázmér polgármester és Paczolay György ref. lelkész vezetésével ünnepélyesen fogadták a vasútállomáson. Kíséretében volt többek között Imre Sándor egyetemi tanár, *Bárdos Lajos* és *Kerényi György* zeneművészeti főiskolai tanárok, *Tóth Aladár* zeneesztéta és Kecskemétről *Vásárhelyi Zoltán* karnagy és *M. Bodon Pál* zeneiskolai igazgató. A koncerten *dr. Kemenes Illés* tankerületi főigazgató mondott ünnepi beszédet, melyben a magyar dal ünnepéről beszélt. Hangsúlyozta, hogy „*A külföld is azt szereti bennünk, ami magyar. Nekünk nem kell idegent majmolni, a magyar föld, a magyar ész és a magyar művészet felveszi a versenyt a világ minden nációjával.*”³ A koncertműsor záró száma Kodály „A magyarokhoz” című kánonja volt, melyet az énekkarak közösen adtak elő Kodály vezényletével, akit a közönség lelkesen ünnepelt.⁴ Kodály ekkor a „Múzsák szállási”-nak nevezte a nagykőrösi tanítóképzőt. Így írt erről 1938. május 31-i levelében: „A kőrösi tapasztalatok várakozáson felül megörvendeztettek. Az elindulás megtörtént, ezen az úton haladni kell előre.”

1938. júniusában vagy júliusában pedig már ígéretet tett Kodály, Márton Barnának írott levelében: „Ha élek, lesz egy olyan féle mű, mint a 150. G Zs [genfi zsoltár], de alapja a „Semmit ne bánkódjál” Szkárosi féle dicséret lesz. Ugyancsak ha élek, elmegyek az ünnep arra a napjára, s ha mozgok, elvezénylem.”⁵

A következő évben, 1939. szeptember 17-én újra országos figyelem és érdeklődés övezte Nagykőröst. A református tanítóképző fennállásának

századik évét ünnepelte. Az ünnepi műsort a Rádió is közvetítette. A református templomban felhangzott Kodály „Semmit ne bánkódjál” című kórusműve a tanítóképző énekkara előadásában, a szerző vezénylete alatt. Ezt a művet Kodály a tanítóképző jubileumára írta, alapja Szkhárosi Horváth András éneke volt. *Tóth Aladár* így írt erről a Pesti Napló 1939. szeptember 19-i számában: „Csodálatos muzsika ez, a legtisztább, a legékesebb hang, mely barbár napjainkban megcsendülhet.”

A mű ősbemutatója tehát Nagykőrösön volt. Ekkor már, a világháború kitörését követően különös értelmet nyertek e sorok:

*„Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege,
Mert nem árthat néked senki gyűlölsége,
Noha ez világnak rajtad dühössége,
Nem hagy téged szégyenben Krisztus őfelsége.”*

Kodály az évben még egy alkalommal, az október 30-ai rádiófelvételi-kön vezényelte a nagykőrösi énekkart. Ekkor lemezfelvételt is készítettek a kórusral. Újabb rádiószereplések követték egymást 1941. június 8-án, majd utoljára 1947. május 5-én. Az énekkar emellett többször fellépett az Országos Protestáns Napok rendezvényein 1939, 1940 és 1941 években.

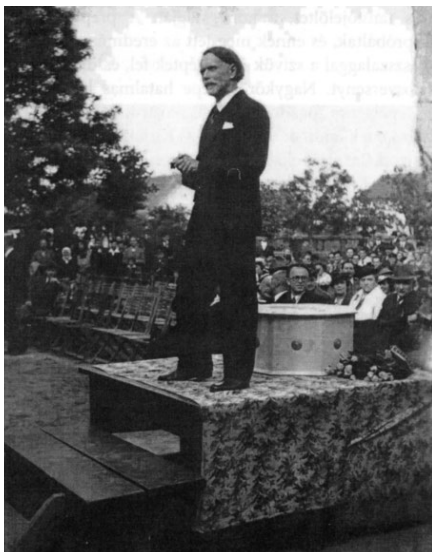
Márton Barna, Kodály művészetének nagy tisztelőjeként, mindig megemlékezett a Mester születésnapjáról. Így 1941. december 16-án is, amikor a városi kultúrház emeleti dísztermében adott hangversenyt a képző énekkara Kodály 59. születésnapja alkalmából. Két év múlva pedig egy olyan üdvözlőlevelet küldött Márton Barna, amelybe belefoglalta Kodály összes, addig írt zeneműve címét:

Méltóságos Uram! Kedves Professzor Úr! Most, amikor „Jelenti magát Jézus”, s az „Angyalok és a pásztorok” ünnepe közelg, az „Esti dal” szárnyain küldjük a „Köszöntő”-t, kívánva azt, hogy „Semmit ne bánkódjál” azért, amiért „Forr a világ bús tengere, hanem „Hass, alkoss, gyarapíts” „Vízkereszt”-kor s „Gergelyjárás”-kor egyaránt....Kodály Zoltán 61-ik születésnapjára küldi ezt nem a „Horátius-kar”, hanem a Nagykőrösi Református Tanítóképző-intézet és Líceum „Kodály Zoltán” énekkara.⁶

Kodály tehát megengedte, hogy az énekkar még életében felvegye a nevét! Kodály Zoltán és Márton Barna között kezdetben jó kollegiális kapcsolat alakult ki, ami később szoros baráti viszonyná változott. Erről tanúskodik levelezésük: 1937 és 1947 között 18 levelet váltottak egymással, köztük több üdvözlőlapot, képeslapot is. Kodály zenéje megihlette a tanítóképző rajz- és szépírástanárát, *Tolcsvai Nagy Gézá*t is, aki fametszetében a nagy zeneszerzőt mint a magyar zene apostolát ábrázolja. Kodály elhárította a dicséretet: „Csak arra kérem a rajzoló művészt, hogy az apostol szót vegye ki, hagyjuk azt a 2000 éve kinevezetteknek.”⁷

A nagykőrösi énekkar utolsó szereplésére 1948. május 15-16-án került sor. Akkor rendezték Siófokon az 1848-as forradalom és szabadságharc

tiszteletére meghirdetett országos dalosverseny döntőjét. Ekkor már Márton Barna nem élt, 1947. október 23-án hirtelen elhunyt. De a kórus megfogadta, hogy nem hagyja veszendőbe menni Márton Barna életművét, és helyáll a versenyen. Így is történt. Kinevezték az énekkar élére *Kiss István* ötödéves tanítójelöltet, a kórus tagját. A prepák kitartóan próbáltak, és ennek meg lett az eredménye. Siófokon gyászszalaggal a szívük felett léptek fel, és megnyerték a dalosversenyt. Nagykőrös népe hatalmas lelkesedéssel, ünnepélyesen fogadta a győztes kórust. Ez volt a tanítóképző énekkarának „hattyúdala”. *Kiss István* vitte tovább Márton Barna örökségét, élete végéig vezetve a nagykőrösi férfikórust, Márton Barna ars poetikájának szellemében: „Élni kell a zenét...A zenében kell élni...Egész életünket hassa át a muzsika, a zene.”

*Kodály Zoltán Nagykőrösön vezényel
1938 május 29-én*

Nagykőrös az évek során többször is megemlékezett Kodály Zoltán itteni látogatásairól. Így 1971. február 28-án az Arany János Társaság ülésén, ahol *Seri András* emlékezett *Váczy Ferencre* és *Márton Barnára*. Majd az 50. évfordulón, 1988-ban tartottak jubileumi kórusangversenyt a gimnázium udvarán, *Szokolay Sándor* vezényletével. 2009 szeptemberében, a 70. évfordulón újra felcsendült Kodály muzsikája, a „Forr a világ” kezdetű kánonja a kulturális központ színháztermében. E koncert, amelyen hét kórus vett részt, méltóképpen emlékeztetett mindenkit Nagykőrös kulturális örökségére. Október 9-én pedig az Arany János Társaság tartott emlékezetes Kodály-estet. *Hartyányi Mária Piroska* és *Hargita Péter* előadásait színesítette többek között az a régi filmfelvétel, amelyen Kodály vezényelte a nagykőrösi kórust.

✱

Az Arany János Múzeumban rendezett kiállítás emléket állít a tanítóképző jeles tanítványainak, akik sokat tettek a Kodály Zoltán által kijelölt célért: „Legyen a zene mindenkié!” Közöttük országos hírnevet szerzett karmesterek, zenepedagógusok vannak, mint *Kardos Pál*, *Zákányi Zsolt*, *Kontra István*, a már említett *Kiss István*, és *Katona Lajos*, az Operaház magánéneke.

Az emlékkiállítás – amelyet *Hartyányi Mária Piroska* és *Mészáros László* rendezett – Márton Barna hagyatékára épül, melyet özvegye, Fülöp Margit adományozott a múzeumnak 1962-ben. E mellett sokan mások is segítettek a kiállítás megrendezését fényképek, tárgyak, dokumentumok közreadásával. Elsősorban Hegedűs Károly nyug. testnevelő tanár, de köszönettel tartozunk Papp Károlyné Papp Zsuzsannának is, aki a „Semmit ne bánkódjál” című kórusmű eredeti, 1939-ben kiadott partitúrájával gazdagította a kiállítás anyagát. Rajtuk kívül többek között Kaszáné Seri Zsuzsannának, dr. Kőrösi Lászlóné Gyaraky Margitnak, dr. Törös Lászlónénak, Herczegh Máriának, Kiss Istvánnénak, Karsay Istvánnak, Prikkel Pálnak és Fejes Györgynének tartozunk köszönettel. Az ő jóvoltukból valóra vált Seri András tanár úr óhaja, amelyet egyik cikkében így fogalmazott meg: „Annál több Kodályról készült felvétel van Nagykőrösi, melyeket féltve őriz a városi múzeum. Egyszer kiállítást is lehetne összeállítani belőle!”⁸

Így egy ízig-vérig nagykőrösi kiállítás jöhetett létre, hiszen a város egy jeles eseményének, Kodály Zoltán látogatásainak állított emléket.

Mészáros László

Megjelent: Nagykőrösi Kalendárium 2010 – Fraxinus Egyeslet kiadása

FORRÁSOK:

A Nagykőrösi és Dunamelléki Református Tanítóképző-intézet Értesítője az 1937-38., 1938-39., 1939-40. iskolai évről. Szerk. Váczy Ferenc. Nagykőrös
Pleskonicus András: 50 éve zengte el „hattyúdalát” a Nagykőrösi Református Tanítóképző Ének-kara. Kézirat, 1998.
Nagykőrösi Híradó 1938., 1939. évfolyam
Duna-Tiszaközi Nagykőrösi Hírlap 1938., 1939. évfolyam

IRODALOM:

Hargita Péter: Dokumentumok a régi Nagykőrösi Tanítóképző Énekkarának múltjáról. In: *Studia Caroliensia* 2000. 3. szám, 99-113.
Hargita Péter: Kodály Zoltán kapcsolata Nagykőrössel. In: *Studia Caroliensia* 2003. 3-4. szám
Seri András: Bartók a színpadon gratulált. Hajdan volt egy karnagy 1. In: *Nagykőrösi Híradó* 1975. szeptember 21.
Seri András: Ének: A Nagykőrösi Tanítóképző Énekkara. Vezényel: Márton Barna. In: *Szemelvények a Nagykőrösi és Dunamelléki Református Tanítóképző Intézet életéből. Összeáll. Hegedűs Károly. Nagykőrös, 1982., 43-54.*

JEGYZETEK:

¹ Nagykőrösi Híradó 1939. április 4.

² Uo.

³ Duna-Tiszaközi Nagykőrösi Hírlap 1938. május 31.

⁴ A Karének ünnepet jótékony céllal rendezték, a tiszta jövedelmet a nagykőrösi Stefánia Szövetség anya- és csecsemővédő intézetének ajánlották fel.

⁵ Nagykőrösi Arany János Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény(=NAJM It.) 70.10.1.

⁶ NAJM It. 70.10.7.

⁷ NAJM It. 70.10.4.1.

⁸ Nagykőrösi Híradó 1975. szeptember 21.